

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Є.М. Вечерова

**НОРМАТИВНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА:
*теоретико-прикладне дослідження***

Монографія

Одеса
2018

Рекомендовано до друку Вченою Радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 3 від 26.12.2017 р.)

Рецензенти:

Бабенко Андрій Миколайович – доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави і права Одеського державного університету внутрішніх справ МВС України.

Митрофанов Ігор Іванович – доктор юридичних наук, професор кафедри галузевих юридичних наук Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського.

Юзікова Наталія Семенівна – доктор юридичних наук, професор кафедри адміністративного і кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

За загальною редакцією доктора юридичних наук, доктора теології, професора, член-кореспондента Національної академії правових наук України, Заслуженого діяча науки і техніки України, **Євгена Львовича Стрельцова**.

Вечерова Є.М.

В 39 **Нормативність кримінального права: теоретико-прикладне дослідження** : монографія / Є.М. Вечерова. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. – 460 с.

ISBN 978-966-916-598-5

У монографії представлено авторську концепцію нормативності кримінального права як його первинної сутнісної характеристики (властивості), що визначає сенс і призначення кримінального права, лежить в основі функцій, принципів і норм кримінального права, завдяки чому кримінальне право виступає не лише регулятором суспільних відносин, а й передусім засобом юридизації тих цінностей, що в конкретному суспільстві проголошено/визнано основоположними.

Для викладачів, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів, практичних працівників, а також усіх, хто цікавиться питаннями філософії та соціології кримінального права.

УДК 343.21

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	
НОРМАТИВНОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА	
1.1. Багатомірність кримінального права: уточнення деяких сутнісних характеристик як передумови щодо вивчення нормативності кримінального права	10
1.2. Поняття, правова природа та галузева специфіка нормативності кримінального права	29
1.3. Генезис нормативності кримінального права	53
РОЗДІЛ 2	
МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	
НОРМАТИВНОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА	
2.1. Загальний огляд стану методологічної бази сучасних наукових пошукань у галузі кримінального права	69
2.2. Потенціал філософської методології щодо дослідження нормативності кримінального права	82
2.3. Потенціал загальнонаукової методології щодо дослідження нормативності кримінального права	90
2.4. Потенціал спеціально-юридичної методології щодо дослідження нормативності кримінального права	104

РОЗДІЛ 3
НОРМАТИВНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА
У СВІТЛІ ПРОБЛЕМАТИКИ СТРУКТУРУВАННЯ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

3.1. Нормативність кримінального права і функції кримінального права	115
3.2. Нормативність кримінального права і принципи кримінального права	133
3.3. Нормативність кримінального права і норми кримінального права	155

РОЗДІЛ 4
НОРМАТИВНІ ОСНОВИ
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

4.1. Феноменологія кримінально-правового регулювання: ціннісно-нормативний вимір	172
4.2. Окремі засоби законодавчої техніки з позицій їх утилітарності для юридизації цінностей у кримінальному праві	187
4.3. Механізм фіксації цінностей у кримінальному праві	203
4.4. Механізм ранжування та перерозподілу цінностей у кримінальному праві	224
4.5. Механізм охорони цінностей у кримінальному праві	245

РОЗДІЛ 5
АНАЛІЗ ОКРЕМИХ «ПРОБЛЕМНИХ ЗОН»
ЧИННОГО КК УКРАЇНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ КОНЦЕПЦІЇ
НОРМАТИВНОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

5.1. Аналіз окремих «проблемних зон» на рівні фіксації цінностей у чинному КК України. . .	269
---	-----

5.2. Аналіз окремих «проблемних зон» на рівні ранжування та перерозподілу цінностей у чинному КК України	293
5.3. Аналіз окремих «проблемних зон» на рівні охорони цінностей у чинному КК України	306

РОЗДІЛ 6

**НОРМАТИВНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА
В КОНТЕКСТІ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДИНАМІКИ**

6.1. Темпоральні особливості нормативності кримінального права сучасності	327
6.2. Просторова специфіка нормативності кримінального права сучасності	342
6.3. Основні вектори подальшого розвитку нормативності кримінального права в суспільстві, що трансформується	362

ВИСНОВКИ	379
---------------------------	------------

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	402
---	------------

ВСТУП

У 60-ті роки минулого століття професор М.Д. Шаргородський висловив абсолютно справедливу думку: «Юридична наука починається там, де вона каже законодавцю «ні».

Незважаючи на те що з тих пір минуло понад півстоліття, цей принцип не скільки не втратив своєї актуальності.

І дійсно, немає нічого практичнішого, ніж добра теорія, адже покликання науки – забезпечити потреби практики, вирішити наявні там проблеми, вдосконалити практичну діяльність.¹

«...Без належного теоретичного обґрунтування законодавство не спроможне виконати свою соціальну роль, поставлені перед ним завдання».² Інакше кажучи, наука сприяє формуванню ефективного закону.³

Разом із тим наука кримінального права, яка за логікою речей повинна «працювати» на законодавця та правозастосувача, сама перебуває сьогодні в незадовільному стані.

На тлі постійного збільшення кількості наукових публікацій із кримінального права спостерігаються відсутність сучасної парадигми кримінально-правової науки, втрата її філософського підґрунтя, поверхневність та безсистемність наукових пошукань, панування у них юридичного позитивізму, методологічна невизначеність.⁴

Одним із суттєвих випадків даної проблематики є усталені підходи до тлумачення нормативності кримінального права,

¹ Хилок С.В. Розвиток науки кримінального права України після відновлення її державної незалежності (питання особливої частини): дис. ... к.ю.н.: 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право»; Львівський національний університет ім. Івана Франка. Львів, 2007. С. 86.

² Галабала М.В. Кримінально-правова наука незалежної України. Проблеми загальної частини: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2013. С. 31.

³ Там само. С. 31-32.

⁴ Вечерова Є.М. Науковий супровід кримінальної законотворчості: сучасний стан і перспективи подальшого розвитку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2015. № 15. Т. 2. С. 86-89.

які базуються на юридичному позитивізмі та не завжди враховують ті трансформаційні процеси, що тривають у сучасному українському суспільстві.

Аналіз останніх досліджень засвідчує, що заявлена тема була предметом жвавого дискурсу переважно серед спеціалістів у галузі теорії держави та права (на дисертаційному рівні, наприклад, С.І. Вележев, Я.В. Гайворонська, Л.І. Заморська, Е.Г. Ліпатов, Л.О. Мурашко, Н.В. Панаріна, І.В. Патерило, І.А. Полонка, Є.О. Романюк тощо; на монографічному та загальнопубліцистичному рівнях – С.С. Алексеев, А.В. Арендаренко, М.І. Байтін, П.П. Богуцький, С.В. Бошно, Ю.О. Гаврилова, К.В. Горобець, М.Л. Давидова, В.В. Дудченко, А.І. Ковлер, А.С. Палазян, А.О. Фальковський, А.Ф. Крижановський, О.В. Малько, Г.В. Мальцев, Ю.М. Оборотов, О.В. Петришин, С.П. Погребняк, К.Є. Сігалов, В.В. Трофімов) або філософів права (на дисертаційному рівні, наприклад, Р.О. Кабальський, О.М. Литвинов; на монографічному та публіцистичному рівнях – С.І. Максимов, В.А. Бачинін) чи соціологів (В.Д. Плахов, П.О. Сорокін) тощо.

У кримінально-правовій площині нормативність права спеціальному аналізу не піддавалася. Як виняток можна назвати монографічне дослідження В.Д. Філімонова, присвячене одному з питань, яке має відношення до нормативності кримінального права, – нормам кримінального права.

Разом із тим, суттєву евристичність щодо дослідження тих чи інших аспектів нормативності кримінального права опосередковано становлять наукові напрацювання таких учених у галузі кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права, як М.М. Бабаєв, А.М. Бабенко, Д.О. Балобанова, Ю.В. Баулін, А.Б. Баумштейн, О.М. Бібік, А.І. Бойко, Н.В. Генріх, Ю.В. Голік, І.М. Горбачова, В.К. Грищук, Н.О. Гуророва, Г.В. Денисова, О.І. Денькович, М.М. Дмитрук, О.О. Дудоров, А.Е. Жалінський, О.О. Житний, М.С. Жук, З.А. Загиней, А.В. Іванчин, О.О. Книженко, М.В. Коган, Ю.Ю. Коломієць, Н.Ш. Козаєв, О.В. Козаченко, В.П. Коняхін, М.Й. Коржанський, Л.Л. Кругліков, В.М. Кудрявцев, В.В. Кулигін, Н.О. Лопашенко, А.С. Макаренко, В.В. Мальцев, С.О. Маркунцов, О.З. Мармура, І.І. Митрофанов, А.А. Музика,

В.О. Навроцький, Н.В. Наден, Н.А. Орловська, А.С. Оцяця, М.Г. Панов, О.М. Поліщук, Ю.Є. Пудовочкін, Є.М. Рахманова, Т.Р. Сабітов, І.О. Рощина, О.І. Сітнікова, Є.Л. Стрельцов, С.В. Тасаков, В.О. Туляков, Ю.В. Філей, В.Д. Філімонов, П.Л. Фріс, М.І. Хавронюк, П.В. Хряпінський, І.І. Чугуніков, В.Ф. Щепельков, Н.С. Юзікова тощо.

Вагомий внесок у дослідження нормативності кримінального права зробили такі зарубіжні спеціалісти юридичного і неюридичного профілю, як Р. Алексі, Г.Дж. Берман, Г. Кельзен, К.-Х. Ледер, Д. Лойд, Ф. Фукуяма, О. Шпенглер тощо.

Крім того, певну цікавість щодо дослідження нормативності кримінального права становлять здобутки фахівців у галузі міжнародного права (В.В. Гаврилов), психології (Д.О. Леонт'єв), географії та етнографії (Л.М. Гумільов), фізики (С.П. Капіца), астрофізики (М.О. Козирев) тощо.

Своєрідною ахілесовою п'ятою у дослідженні нормативності є те, що навіть серед спеціалістів, які безпосередньо вивчали цю проблематику, відсутня єдність думок щодо її статусу та правової природи. Дуже часто під нормативністю хибно розуміють сукупність норм права або редуکتивно зводять її до ознак права, або одночасно відносять як до властивостей права, так і до його ознак, помилково ототожнюючи ці поняття.

Виходячи з вищенаведеного та зважаючи на іманентність нормативності кримінальному праву, нагальною є потреба у виробленні нового фокусу бачення даного феномена, а також зосередженні уваги на її галузевій специфіці.

У монографії представлено авторську концепцію нормативності кримінального права, котра ґрунтується на ціннісно-нормативному праворозумінні. Квінтесенцію цієї концепції становить інтерпретація нормативності кримінального права як первинної сутнісної характеристики (властивості) кримінального права, що визначає його сенс і призначення, лежить в основі функцій, принципів і норм кримінального права, завдяки чому кримінальне право виступає не лише регулятором суспільних відносин, а й передусім засобом юридизації тих цінностей, що в конкретному суспільстві проголошено/визнано основоположними.

Для розкриття базових положень запропонованої концепції послідовно висвітлюються такі блоки проблем, як теоретичне та методологічне підґрунтя дослідження нормативності кримінального права, прояв нормативності кримінального права в окремих структурних елементах кримінального права, кримінальному законодавстві, правозастосовчій практиці, а також її аналіз у контексті соціокультурної динаміки.

Автор щиро вдячна президенту Національного університету «Одеська юридична академія» академіку С.В. Ківалову за надану можливість попрацювати над даним науковим проектом, а також своєму науковому консультанту, доктору юридичних наук, доктору теології, професору, члену-кореспонденту Національної академії правових наук України, заслуженому діячу науки і техніки України Євгену Львовичу Стрельцову та завідувачу кафедри загальнотеоретичної юриспруденції Національного університету «Одеська юридична академія», доктору юридичних наук, професору, члену-кореспонденту Національної академії правових наук України, заслуженому юристу України Юрію Миколайовичу Оборотову, завдяки конструктивній співпраці з якими стала можливою поява цієї монографії.

Слова подяки адресуються також рецензентам, професорсько-викладацькому складу кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія» і рідним за допомогу, підтримку та розуміння.